

DEDE KORKUT HİKÂYESLERİNDEKİ ŞAHIS KADROSUNUN KARAKTER YAPILARI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Ar. Gör. Ülkü ELİUZ

Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Dede Korkut Kitabı, Türk tarihine yön veren fikir ve değerler birikiminin yansıdığı/ yansıtıldığı anlatımlar bütünüdür. Eser içindeki on iki hikâye ile insanın evrensel boyutuna bir ayna tutulurken Türk insanı döngü-sel bir zaman içinde ve kültürel düzlemde anlatılır. Eser içinden çıktığı toplumun tam bir yansıtıcısıdır. Türk insanının şerefi, namusu, ahlakî özellikleri, zevkleri, merakları, inançları, hünerleri, zayıf yönleri, mantığı, dünya görüşü, değerleri, gelenekleri, töresi vd. unsurların tam kadro karşımıza çıkararak Türk roman geleneğinin ilk ve en önemli halkasıdır. Dede Korkut Hikâyeleri, arka planındaki derin sistemleri ile zenginleştirilmiş, geliştirilmiş bir değer izdüşümüdür.

Anahtar Kelimeler:

Dede Korkut Kitabı, Türk, Karakter, Tip, Güç, Ad, Değişim, Varlık

GİRİŞ

Karakter, bir eserdeki kişilerin psikolojik yönelimlerini, amaç ve hedeflerini, davranış ve isteklerini ifade eden bir kavramdır. Soylu-soysuz iyi-kötü olgun-tecrübesiz, sempatik-nefret uyandırıcı, boyutlu-boyutsuz sıfatları bu kavramın alt birimleridir. İradesini hür olarak kullanabilme veya kullanamama yetisi, karakterin varlık atılımını işaret eder.

Karakterleri yaratan toplumun içinde yaşadığı şartlardır. Hayvancılık ve akıncılık ile geçinen, yan göçebe/ konar göçebe toplumun şartları kuvvetli insan tipini zorunlu kılar. Zirâ düşman hiç beklenmedik bir anda insanın karşısına çıkar. Bundan dolayı çocuklar kuvvetli ve cesur olarak yetiştirilir. Çocuklar kuvvetli ve cesur olarak yetiştirilir; "Bütün bu insanlarda müşterek olan taraf, yapılan tasvirlerde de açık olarak görüldüğü üzere, kuvvet, yiğitlik, galebe çalma ve hakim olma ihtirasıdır." (Kaplan, 1985: 50) Çocuklar ve yetişkinler yapmış oldukları çalışmalara ve başarılarına göre değerlendirilirler. Türlerde babadan oğula geçen irsi bir liyâkat yoktur. Her çocuk adını ve yerini bizzat kendisi kazanmak zorundadır; bu onun varlık sebebidir. Çünkü bireyselleşme tepeden inme bir süreç değildir, yaşanması ve hak edilmesi şarttır. Çocuk-ergen kimliğinden erişkin-olgun ve büyümüş erkek kimliğe geçişinde, yani bilinçlenme sürecinde; bireyselleşme, özerkleşme, özgünleşme ve kendi içinde bütünleşme aşamalarını yaşar. Bireyselleşme sürecinde kendi özgün yaşamı yolunda ilerlerken, birey kendi bireysel mitini de oluşturmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki şahıs kadrosunu karakter yapılan bakımından şu şekilde inceleyebiliriz:

I- Baş Kahramanlar (Birinci Derecedeki Kahramanlar)

II- Norm Karakterler

III. Kan Karakterler

IV- Fon Karakterler

I- BAŞ KAHRAMANLAR (BİRİNCİ DERECEDEKİ KAHRAMANLAR)

Edebî eserlerde iç dünyaları ve hayatları ayrıntılı bir şekilde belirtilen karakterler, birinci derecedeki kahramanlardır. Bütün edebî eserlerde merkez/ ana kaynak olan baş kahramanlar, bütün boyutlarıyla ele alınırlar. Çatışma, değişme ve gelişme süreci yaşayan, sosyal yaşam ve değerler dünyasının yansıtılmasında anahtar konumunda olan baş kahramanlar, "tematik gü-ce"(Ülkü Değer) (Korkmaz, 2000-a) ait değerlerin somut hâle getirilmesini sağlarlar. Tematik Güç (Ülkü Değer); ruhunu eserin merkezine yerleştiren yaratıcının (yazarın veya sanatkârın) benimsenmiş değerlerini, doğrularını, özlemlerini, arzularını, varlık kaygısını temsil eden bir varoluş dizgesi içerir. (Korkmaz, 2000-a) Dede Korkut Kitabı içerisindeki on iki hikâyeye ,baş kahra-manların yaşanması mümkün ve gerekli öyküsüne varlık kazandırma gayesine hizmet eden insanın ve insanlığın gelişim öyküsüdür. Konar göçer karakterli bir toplumun bireyleri olan baş kahramanlar, ruhsal ve fiziksel güç bakımından üstün özelliklere sahiptirler.insanın doğasında doğuştan itibaren gelişen ve etken olan bir "güç dürtüsü" (Marcuse, 1990: 40) vardır. Destanî özellikler taşırlar ve kahramanlık ruhu ile donatılmışlardır. Bozkır hayatının biçimlendirdiği sert mizaçlı, doğru sözlü, mert tavırlı, cesur kişilerdir. Hepsinin erkek olması, toplumun fizik güce- kuvvetli insanlara duyduğu ihtiyacın doğal bir sonucudur. Yaşam anlayışının ve kişiliğinin oluşmasını sağlayan[doğa, sert, yorucu ve yıpratıcı yapısını göçebe insana aktarır. Doğa-insan aynileşmesi ve bütünleşmesi eserde önem taşıyan bir unsurdur. Eserin gizli yazarı/yaratıcısı doğa tarafından "ham, gelişmemiş geliştirilmemiş biopsişik çekirdeklerle donatılmış" (Mengüşoğlu, 1979: 64) olan insanın doğadan ayrı tutulamayacağını bilincindedir. Zira insanın bütün yaşamı, doğanın ona verdiği yeteneklerin geliştirdi-

rilmesi ile mümkündür. Doğanın saf, bozulmamış gücünü ve soylu değerlerini bir insan olarak kişiliğiyle temsil eden bir ülkü değer durumundadırlar. Göçebe hayatı düzenleyen ana faktör bizzat doğanın kendisidir. Hayat tarzı, fizik gücü gerektiren sürekli bir hareket ve mücadeleye dayanır. Doğa şartlarının sertliği ve zorluğu, çevre topluluklarla mücadele, göçebe Oğuz'u savaşçı, mücadelecı, akıncı ruhlu, sert ve hareketli bir birey haline getirir. Bu nedenle yaşamının en önemli değeri, yaşama teminatı, var olma sembolü fizik yani maddi güçtür. Doğruluk, cömertlik, zayıfa-düşküne yardım etmek, sevgiyedostluğa-arkadaşlığa önem vermek, kahraman olmak, iyi ve dürüst olmak ve topluluk olarak sürekli bir dinamizm içinde olmak hep bu sembol etrafında şekillenir.

İnandığı değerler uğruna kendini feda yapmaya hazır olan bu kahramanlar dışa dönüktürler, sürekli hareket ederler. Zirâ hareketsizliğin sonunun düşman olduğunu bilirler. Dünyaya bağlı, yaşama ihtirasıyla dolu, eğlenceyi seven, coşkulu insanlardır. Baş kahramanlar, eser boyunca içten ve kendiliğinden daha doğru bir ifadeyle beklendiği şekilde/ olması gereken bir değişim sürecinden geçerler. Kahraman çocukluktan gençliğe, gençlikten bilinçlenmeye ve olgunluğa doğru bir yolculuk yapar. Bu yolculuk Türklük değerlerini temsil eden derin ve boyutlu erkek tiplerini yaratır. Bu kişiler göçebe insanın "archetype" ini temsil etmektedir. Toplumun gereklerinin ve derin özleminin ifadesi olan bu tipler, değer taşıyıcı ve yayıcı işlev görürler.

Bu genel değerlendirmelerin ışığında Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki baş kahramanların ruhsal ve fiziksel bir değerlendirmesini yapalım:

Boğaç Han

Birinci hikâye "Dirse Han Oğlu Han Boyı"nın baş kahramanı Boğaç Han, fiziksel ve akıl-ruh gücü bakımından toplumun ülkücü tipi-

dir. Onun bireysel macerası hareketli ve karmaşık ilişkilerden meydana gelir.

Boğaç'ın doğumu öncesi gelişen olaylara bakıldığında toplumun ve bireylerin sosyal-psikolojik ve kültürel durumlarını net bir şekilde görmek mümkündür. Çocuğa verilen önem ve bütün hikâyelerde beyin ve toplumun sürekliliğinin, ebediliğinin işareti olan "çocuk" imgesine dikkat çekilir. Çocuk kıvanca, erince ulaşmadır; insanın kendisini gerçekleştirme, zamanı aşmasıdır. "kargayup" ibaresi, Türk toplumunun çocuğu olmayanlara uyguladığı ceza eylemidir. Bayındır Han'ın verdiği şölen, beylere önemli bir görevi anımsatma işlevi taşır; "Çocuklarınız olsun, çoğalın." Dirse Han bu uyarı karşısında Bayındır Han'a kızmak yerine evine döner, böylece Han'ın görüşüne katıldığı anlaşılır. Dirse Han baba olmanın "geniş anlamın" (Karabaş, 1996: 41)kara çadıra konulduğunda öğrenmeye başlar ve çocuk sahibi olmanın gereğini güçlü bir şekilde kavrar.

Çocuk Tanrı'nın bir andacıdır; kişi bu andacı ancak Tanrı buyruklarına uygun bir şekilde yaşayarak hak edebilir. Dirse Han'nın çocuklarının olmamasında kimin suçlu olduğunu sorması üzerine karısının verdiği cevap bunu işaret eden anlamlar taşır;

"Hay Dirse Han, bana kazap itme,inciniüp acı sözler söyleme, yiründen örü turgıl, ala çadırın yir yüzüne dikdürgil,atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun biğlerin üstüne yığnak itğil, aç görsen toyurgıl, yalıncağ görsen toyurgıl, yalıncağ görsen tonatgıl, borçluyu borçundan kurtargıl, depe gibi et yığ göl gibi kımuz sağdur, ulu toy eyle, hacet dile, ola kim bir ağzı dualının alkışı-y-ile Tanrı bize bir batman ayal vire didi" (Ergin, 1997; 80-90)

Bir ağzı dualının duası ile dünyaya gelme, McDougall'ın "duygusal bulaşım" (Freud, 1996: 26) dediği gibi kolektifleşme sürecini işaret eder. Dirse Han'ın karısının öğütlediği iyilikler, iyilik eylemlerinden oluşan bir yaşamın önemini

vurgulayıcı niteliktedir. Boğaç'ın varlığı, Dirse Han'ı kara çadıra konmaktan kurtaracak, toplumsal gücünü arttıracak ve dış güçlerin oyuncağı olmaktan kurtaracaktır.

Dualarla, adaklarla dünyaya gelen Boğaç Han, doğa gücünü temsil eden yenilmez boğayı yenerek hem toplumunu bir tehlikeden/ beladan kurtarır, hem de kendine bir ad alarak, resmen varlık bulur. Ad koyma, destanın bireye vurduğu damgadır; "Bütün kahramanlara olmasa da birçok esas kahramana ad koyma, onların ulaştıkları özel ve belli yönlerinin korunup saklanması, başka bir deyişle, onlarla ilgili geçmiş planının şimdiye ve geleceğe de uygulanma çabası, destanda güç gösterisi önemlidir." (*Abdullah, 1997: 97*) Boğayı yalnız fizik gücüyle değil aklını da kullanarak yenmesi ise maddi güce karşı manevî-akıl gücünün ispatlanmasını işaret eder.

Boğaç gösterdiği kahramanlıktan sonra ad alır, kendine güveni gelir, ama babasının kırk yiğidini "anmaz" olur. Kırk yiğit bu tavır karşısında endişeye düşer ve Boğaç'ın varlığını kendileri için bir tehdit olarak görmeye başlarlar. Onu babası ile düşman hale getirip oradan kaldırarak, kendi konumlarını hedeflerler.Boğaç'ın kırk yiğide karşı soğukluğu, "eski"ye karşı "yeni"nin tavrının bir göstergesidir. Dirse Han ve kırk yiğit "eski"yi, Boğaç ise "yeni"yi simgeler. "Yeni" varlığını "eski"nin yokluğuyla ispatlamaya çalışır. Fakat Boğaç'ın bu tavrı sadece fikri zemindedir; maddi olarak yaptığı herhangi bir eylem yoktur. Baba-oğul arasında devam eden eski ve mitik mücadelenin temellendirdiği bu ilişkiler, eski "oğuldan gelebilecek bela" motifinin Türk kültüründeki yansımadır. Baba ile oğul'un arasını açmak isteyen kırk namert "oğlun seni öldürmek istiyor" ve "anasına el uzatmıştır" şeklindeki iki klâsik motifi kullanırlar. Baba ile oğul mücadele üzerine bina edilen bu ilişkiler yumağı, geçmiş ile şimdinin mücadelesidir. Dirse Han geçmişin gücü ve gazabıyla şimdiye yönelttiği bir silahtır. Dirse Han okunu hedefe yani oğluna

yöneltir. Baba-oğul-anne üçgeninde gelişen bu hikâyede baş kahraman olan Boğaç Han, mertlik ve kahramanlık sembolü olarak, annesinin birleştirici fonksiyonun etkisiyle bireyselleşir; babasının yardımına koşar. Boğaç'ın namertler elindeki babasını kurtarmaya gittiğinde onunla konuşması, onun birey olarak var oluş sürecinin tamamlandığını gösterir. Artık o, kin tutmayı değil bağışlamayı tercih eden olgunlaşmış, yenilenmiş, gelişmiş bir insandır.

Boğaç, birleşme tezini savunan bir tip olarak çizilmiştir; gerek fiziksel, gerek sosyal ve gerekse psikolojik yönü ile Boğaç, inceden inceye düşünülmüş ve işlenmiş bir tiptir. O aynı zamanda mitik özelliklere de sahiptir. Yaralandığında "dağ çiçeği ve annesinin sütü" ile yapılacak bir merhem ile iyileşeceğini ona söyleyen kişi, doğaüstü niteliklere sahiptir;

"Ana ağlamağıl, mana bu yaradan ölüm yokdur korhmagıl, boz atlu Hızır mana geldi, iç kerre yaramı sığadı, bu yaradan sana ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi sana merhemdür didi." (*Ergin, 1997: 90*)

Merhem işlevi gören "kurtarıcı sevgi" anlamını taşıyan süt, sözselsel, duyuşsal, organsal ve duyuşsal nitelikleri ile " içgüdüsel bir mesajdır." (*Campell, 1994:673*) Doğa ile doğanın insan boyutunda temsilcisi olan anne yine, doğanın çocuğu olan insanoğlunu Boğaç'ı korur iyileştirir; "(Hızır) Boğaç'ın yarasını üç kez sıvazlayıp iyileştirmeyi annesine bırakıyor. (..) Boğaç'ın (ilacın) nasıl hazırlanacağını söylememiş. Ama Boğaç annesine nasıl bir ilaç gerektiğini söyler söylemez, annesi onun nasıl hazırlanması gerektiğini biliyor." (*Karabaş, 1996:43*) Ayrıca Hızır'ın ilacının birleştirici bir özelliği de vardır; "Hızır'ın ilacının simgesel bir ilaç olduğu ortaya çıkıyor; bir çocuğun yarasının iyileştirilebilmek için babasının çiçekleriyle (babasının dağında avlanırken çiçeklerin arasında ölüme terk edilir), annesinin sütünü, anne ile babasının en toplumsal ve insancıl yanlarını birleştiriyor. Bu ilacı

kullanarak anne, baba ile oğul arasındaki yapıcı olmayan yarışmaya son veriyor." (*Karabaş, 1996: 43*) Boğaç'ın kırk günde iyileşmesi, insanın yeryüzündeki konumunu ve doğal sınırlılığı içindeki bütünlüğüne işaret eden bir sayı sembolizmini ifade eder. Kırk sayısı, birbirinden ayrı öğelerin örgütlenmesi ve birleştirilmesidir.

Boğaç, boyutlu, gelişme ve değişme gösteren bir baş kahraman olarak, hikâyelerin ruhunu bünyesinde yansıtan bir baş kahramandır. Onun tek suçu, babası tarafından bey yapıldıktan sonra babasının yiğitlerine yakınlık göstermemesidir. Bu tavır, hikâyenin çatışma zeminini hazırlar. Boğaç, geçmiş tarafından vurulan darbeden sonra, babasına-geçmişe kıyamaz ve emrindeki kırk namerdin zulmünden kurtarır, böylece geçmişin şimdiye güven duymasına hizmet etmiş olur.

Salur Kazan

Kitabın ikinci hikâyesi "Salur Kazan'un İvi Yağmalandığı Boy" Ve "Salur Kazan Tutsak Olup oğlu Uruz Çıkardığı Boy" adlı on birinci hikâyenin baş kahramanı Salur Kazan, bütün hikâyelerde bahsedilen etkin bir kişidir. Bütün bireyleri yiğit olan Oğuz toplumunun direğidir. Salur Kazan tanıtılırken, maddi ve manevî özellikleriyle bir üstün kişi olarak sunulur, O, doğanın çocuğu, zor günlerin umudu, yurdunun koruyucusu, bütün atların sahibi, Oğuz'un dayanağı, güvencesi, devamlılığıdır,

"Bir gün Ulaş oğlı, tülü kuşun yavrısı, beze miskin umudı, Amit suyunun aslanı, Karaçuğun kaplanı, konur atın iyisi, Han Uruzun ağası, Bayındır Hanun güvegüsi, Kalın Oğuzun devleti, kalmış yiğit arhası Salur Kazan." (*Ergin, 1997: 95*)

Bu hikâye boyunca kahramanların hepsi sınamadan geçerler. Salur Kazan avdayken evi, yurdu düşmanı Şökli Melik tarafından yağmalanır, viran edilir. Kazan bey zor, azaplı ağır bir mücadele ile karşı karşıya kalır. Dayanak nokta-

larının hepsini birden yitirir. Kazan'ın gücü, ihtişamı, bir toplum lideri olarak manevî ve fizikî dokunulmazlığı vardır. Kazan'ın dayanak noktaları onu geçmişe bağlayan anası ve dostlarında, şimdiye bağlayan karısı ve oğlunda somut hale getirilir. Kazan bütün sahip oldukları için sınavdan geçirilir. Kazan, karısını, oğlunu, bütün servetini; geçmişine yani annesine feda etmeye hazırdır. Fakat Kazan ince düşünceli, zeki, ileri görüşlü bir kişi olarak, hem geçmişini hem de geleceğini kurtarma planları yapar.

Salur Kazan, hikâyenin başında kendisini tanımlayan sıfatlarla yetişmiş, olgunlaşmış bir birey olarak karşımıza çıkar. Fakat özgünleşmesi ve kendi içinde bütünleşmesi gereklidir. Bunun içinde beylerle birlikte aldığı stratejik ava çıkma kararı yaşanması gerek olaylar dizgesine bir hazırlık/ geçiş sağlar. Av sırasında gördüğü rüya ise, iç çatışma ve eksikliklerinin, sorunların ve aranan çözümlerin evrenselliğini simgeler. Bu arada fedakarlığı, vefayı, sadakati, gücü, yenilmezliği simgeleyen Karakuç Çoban ile Kazan'ın aynı anda "kara kaygulu rüya" görmüş olması, beyle ona bağlı çoban arasındaki duygu birlikteliğini göstermesiyksakımından dikkate değerdir: "Kafirlere karşı yapılan savaşta çoban rol almaz. Savaş tasviri Oğuz beylerinin geleneksel gelişleri ve onların her birinin ayrı ayrı gösterdikleri kahramanlıkların tasviri ile yetinir. Bu hikâyede bey ile halktan gelen bir adamın, çobanın karşılaştırılması, Jirmunskiye göre, feodal toplumun sosyal şartlarıyla ilgilidir." (*Gökyay, 2000: 153-154*)

Rüya bir simgedir; "kendi kendimize gönderdiğimiz mesajlar gibidirler." (*Fromm, 1995:25*); dünyanın büyüünden kopmamanın bir işaretidir. Simgenin dilini bilerek çözmek ise, insanın dünyayı algılamasının sonucudur. Rüyalarla insanın sapmalan-saplantıları düzene/uyuma ulaşır. Kaostan kosmosa geçiş sağlanır. İnsan yasaklanan geleceği bilme yetkisini sembollerle, işaretlerle çözmek ister. Kazan'ın rüyalarının de-

ğerlenişinde psikanalitik bir çözümleme tekniği vardır. Saç'ın kaygı, kanın kara olarak nitelenmesi deneyimsel psikolojinin evrensel boyutta yorumlanmasıdır.

Rüyalar psikolojik olarak sağlıklı ruh hallerinin, insani yönelimlerini sürdüren, dünyada var olma mücadelesi veren insanların yaşam belirtisidir. Rüya ruhsal açıdan sağlıklı insanlar görür. Rüya görmemek duygusal açıdan bir tehlikenin işaretidir. Kazan Bey, hem fizikî hem de manevî yönden ideal, üstün niteliklere sahip bir kişidir. Hem toplumunun, hem de insanlığın koruyucusu, umududur. O içinde bulunduğu tehlikeyi rüyası ile haber alır ve hemen tedbir almak için yola çıkar. Böylece Kazan Bey'in şahsında mitolojik niteliklere sahip bir bey karakteri çizilir. O düşmanlarının korkusu, toplumunun dayanağı olarak bilinçaltının, fizikötesi güçlerin varlığının da bilincindedir.

Kazan Bey'in su ve kurt ile konuşması, doğa ile insan arasındaki bütünsellik bağının kopmadığının işaretidir. Su, yaratıcı potansiyelin, doğurganlığın sembolüdür. Aynı zamanda ruhsal enerjiyi de temsil eder. Su hem can verici, hem de can alıcıdır. Hem ölümü, hem de doğumu, yeniden doğuşu simgeler. Kazan su ile konuşurken içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmanın çarelerini arar. Su, özgünleşme sürecinde Kazan'a umut olur. Onun suya hitabı, sebepsiz ve tesadüfî değildir. Su, gizli ve mukaddes niteliklere sahiptir. Su, gizli ve mukaddes niteliklere sahiptir. Su, "kaostan uzaklaşmanın ilk alameti" (Abdullah, 1997: 33) olarak düzeni işaret eder. Kurt ise, Türk mitolojisinde kılavuzluk, yol göstericilik, koruyuculuk sembolüdür. Aynı zamanda "Türklerde kudret ve güçlülüğün bir timsali" (Ögel, 1989:50) olarak görülür. Kahraman mitik değerlere olan bağlılığı ile kurdu kendisine kurtarıcı güçlü bir arkadaş olarak algılar.

Kazan bey, ağır başlı, olaylar karşısında soğukkanlı, kitleleri peşinden sürükleyen, sorumluluk sahibi bir kişiliktir. Dede Korkut Kita-

bı'ndaki beylerden sadece Salur Kazan, baba adı olmadan anılır. Adının yanında onunu özelliklerini gösteren bir açıklama bulunan kahramanlar bu özelliklerini sonradan kazanmıştır. Kazan ise, "bugünkü Osetin dilinde şahin" (Abdullah, 1997, s.86) anlamına gelen "Salur" sözü ile derinleşir. Salur Kazan, ismine has bir varlık olarak yaşar. Kuş gibi doğal, güçlü, bir kökene bağlılığı imleyen "Salur" ismi, Kazan'ı sıradan beyler arasından çıkarır ve hepsinin üstünde bir yere yerleştirir.

Bamsı Beyrek

Tip yaratma geleneğimizin en iyi ve en mükemmel örneklerinden biri olan Bamsı Beyrek, Dede Korkut Kitabı'nın hem üçüncü (Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu), hem de on ikinci hikâyesinin (İç Oğuz Taş Oğuzun Âsî Olup Beyrek Öldüğü Boy) baş kahramanıdır. "Klâsik yazı kahramanı" (Abdullah, 1997: 65) Bamsı Beyrek, mertlik ve kahramanlık sembolüdür, ruhsal ve fiziksel bakımdan üstün özelliklere sahiptir. Güç, azamet ve yenilmezlik gibi ideallerin sunumunda bir vasıtaadır.

İnsan, yaşam sürecinde bir anlam bütünlüğüne sahip olduğu sürece vardır. Tabiat insaftı sadece ham, işlenmemiş, gelişmemiş, geliştirilmemiş yeteneklerle donatır. İnsanın bütün başarıları, bu yeteneklerin gelişmesi ve geliştirilmesi ile mümkün olur; "İnsan herkesin birbirine benzediği günlük yaşamın tek düzeliliğinden eylemle kurtulur. Eylemle ötekenden ayrılır ve birey durumuna gelir." (Kundera, 1989:31) Bamsı Beyrek, sahip olduğu çevreyi bir dünya haline getirme çabası içinde bir bireydir.

Dualarla, yakarışlarla Allah'tan istenen ve dünyaya gelen Bamsı Beyrek, bu yoğun duygu akışına uygun özelliklere sahiptir. Doğumundan sonra yola çıkan bezirganlar, baş kahramanın bireyselleşme sürecine geçiş için zaman verme tasarrufunun bir belirtisi olarak, Bamsı Beyrek on

beş yaşına girdiğinde geri dönmek için yola çıkarlar. Dualarla dünyaya geliş ve bir oğula sahip oluş toplumsal gereklere göre yeterli değildir. O zaman öyle bir zamandır ki, bir kişi ad kazanmak için mutlaka bir yiğitlik göstermek zorundadır. Toplum bireyden sorumlu bir görev bekler (Eliuz, 1998: 510);

"Pay Pürenün oğlu biş yaşına girdi, biş yaşından on yaşına girdi, on yaşından on bişine girdi. Çaya baksa çahlımlu çal-kara kuş erdemli bir güzel yahşi yiğit oldi. Ol zamanda bir oğlan baş kesmeşe kandökmese adkomazlar-idi." (Ergin, 1997:118)

Bütün bu kitlesel zorlamanın etkisi altında, Bamsı Beyrek olaylar için bir hazırlık safhası olan ava çıkar, av dönüşü kendisine hediye getiren bezirganları kafirlerden kurtarır, fakat kendini onlara tanıtmaz ve böylece kendini aşar ve bu erdemli ve yiğit davranışının ödülü olan adını alarak resmen varlık bulur.

Beyrek'in adı ile onun davranışı arasında kültürel düzlemde ve sembolik bir ilişki vardır; "davranışına karşılık olarak Beyrek'e "Bamsı" adı veriliyor. Farsça'da bam "gök"demektir, dolayısıyla "bamsı""göksel"demektir. Anlatkının yaratıcısı Beyrek'in göksel bir yaratık gibi, Tanrı'nın da seveceği bir biçimde davrandığım araştırıyor" (*Karabaş, 1981:170-171*) Skolastik toplumlarda insanın kendini aşması engellenir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ise, toplum kişinin kendisini aşmasını, bireyselleşmesini teşvik eder. Toplum bireyden sorumlu bir görev bekler. Görev ve hak bağlılığı vardır; biri olmadan diğerinin olması imkânsızdır.

Adını yani var olmayı hak ettikten sonra dünyasını geliştirme ve genişletme amacı içinde dağlara geyik avına çıkan baş kahraman, orada doğumundan önce nişanlandırıldığı kızla karşılaşır. Bamsı Beyrek, nişanlısı Banu Çiçek ile atla yarışmak, güreşmek, ok gibi bir sınama içine girer. Bu güce, kuvvete, harekete dayanan bir toplumun bireysel zorlamasının bir sonucudur.

Bamsı Beyrek gibi onun eşi olacak Banu Çiçek'in de Oğuz dünyasının yaraşığı olması şarttır, kaçınılmazdır. İki sevgili destanın yasaklarını yok sayarak hareket ederler ve kendi "ben"leri ile ön plana çıkarlar.

Bamsı Beyrek, kendi olma, var olma yolunda mücadele verirken kendini ispatlamış, aşmış bir insan hâline dönüşür. İnsanî özellikler taşıyan baş kahramanın etrafında gelişen doğum, gençlik, evlilik, savaş, esaret ve bunlar karşısında alınan tavırlar bireyselleşme serüvenidir. Pay Piçen Bey, Deli Kaçkar, Yalancı oğlu Yaltaçuk ve Bayburt Hisarı onun çatışma içine girdiği kişiler olarak, hayatın karmaşıklaşmasına sebep olurlar.

Bamsı Beyrek, nişanlısının ailesinin oyunu ile içine düştüğü kâfirle mücadeleden yenik çıkar ve tutsak düşer; tutsak olduğu on altı yıllık süre içerisinde büyümeye, mânen karmaşıklaşmaya, zenginleşmeye, psikolojik renkler kazanmaya başlar. Tutsaklık onu son derece yaşama bağlı, gerçekçi ve yaşama bağlı bir insan haline getirir. Bamsı Beyrek, kendini aramaya gelen yiğitlerinin ve kâfir kızının yardımı ile esareten kurtulduktan sonra hemen ailesine, nişanlısına dönmez. Önce kılık değiştirir ve dostunu düşmanını tanımak ister.

Bamsı Beyrek, kâfir kızına evlenmekle ilgili söz verdiğinde değişmezliğinden uzaklaşır. Beyrek tek başına sefere giderek karmaşık bir tip haline gelir. Beyrek azap çeker, iç büyüme yaşar, derine doğru gelişir, böylece mânen zenginleşmiş olur. Onun ilk hikâyesindeki hapisten kaçış ile kitabın son hikâyesindeki ölümüne kadar geçirdiği dolambaçlı ve inişli çıkışlı yaşam dolu, bir manevî değişme için çok uygun şartlar hazırlar. Beyrek, üçüncü hikâyede kendi tarihi uğrunda mücadele eder; on ikinci hikâyede ise, İç Oğuz'un menfaatine ihanet etmediği için hayatını feda etmek zorunda kalır. Beyrek'in hayat, heves, coşkunluk ve inanç dolu gençlik ve yetişkinlik arasında bir karanlık kabus sürer, böylece Beyrek'in felâketi sezdirilir.

On ikinci hikâyede Oğuz kahramanları ilk kez bilerek karşı karşıya gelirler, birbirlerine kılıç çekerler. Oğuz dünyası içinde ortaya çıkan tartışmalar ilk kez trajedi ile biter. Kazan evini yağmalatınca yani savaş ganimeti adet/ töre gereğince dağıtırken İç Oğuz beyleriyle birlikte Dış Oğuz beylerini de çağırması gerekir. Fakat bu kez Dış Oğuz beylerini çağırmaz. Bu nedenle Dış Oğuz beyleri başta "at ağuzlu" Aruz olmak üzere Kazan' a âsi olurlar. Beyrek'i de kendi yanlarına çağırırlar. Fakat Oğuz'un kahramanı Beyrek, mertliğinden ödün vermez, ihanet etmez. Bu durum karşısında Aruz Koca tarafından öldürülür. Onun ölümü, mert, dürüst, cesur niteliklere sahip kahramanlık ruhuna karşı yapılmış bir harekettir. Vefanın, sadakatin ve yüksek değerlerin temsilcisi olarak kendisinden bekleneni yani "olması gerekeni" yapar. Onun ölümü yüksek değerlerin, anlamsız, boyutsuz değerler karşısında zafer kazanması anlamını taşır. Bu nedenle Kazan Han çok sevdiği ve güvendiği bu yiğidinin öcünü alır; böylece düzenin kaosa dönüşümü önlenmiş olur.

Bütün bu yönleriyle Beyrek, yeni bir kahramandır ve yeni tasavvurlarla yaşar. Yeniliği, yeni dünya görüşünü ve yeni davranış tarzını ifade eder. Beyrek hissedilen, epik, "yaşanmış" (*Yavuz, 1987:39*) bir tiptir; bireyselleşmiştir, yaşamıştır. Mahiyet ve manevî bir yük kazanmıştır. Bahtsız kahraman talih yumağına karışmıştır; kâfirle mücadele, esir düşme, Banu Çiçek'i alma mücadelesi, esaretten kurtulma, Yalançioğlu Yartaçuk'u yenme, Dış Oğuz'a karşı çıkma öldürülme aşamaları onun trajik yaşantısının önemli kesitleridir. Sevinmek, ıstırap çekmek, hissetmek, şahsî görüş ve düşünceye sahip olmak ona gerçek anlamda yaşamak hakkı verir. O, kendisiyle açık ve gizli şekilde ilgili olan insanların talihinden uzak değildir; onlarla talihi bir noktada birleşir, karışır.

Uruz

"Kazan Big Oğlu Uruz Bigün Tutsak Olduğu Boy" adlı dördüncü hikâyenin baş kahramanı olan Uruz, toplumun gereğine uyma yolunda mücadele veren bir kişidir. On altı yaşına geldiğinde babası , savaşmadığı için ona sitem eder. Toplum kahramanın bireyselleşmesini teşvik eder; zirâ, eylemle diğerinden ayrılmak ve "ben" olmak gerekli ve zorunludur. Bu arada Uruz' un kendisinden yiğitlik bekleyen babasına kendisine örnek olmadığını hatırlatması ise, geçmiş ile şimdi arasındaki bireysel ve beklentisel çatışmanın sonucudur.

Babasının ve toplumun ondan beklediklerini yerine getirmek için kırk yiğidi ile yola çıkar. Bu yol onun yaşam mücadelesinin başlangıç noktası olur;

"Ol zamanda Oğul ata söziin iki eylemez-idi, iki eylese ol oğlanı kabul eylemez-idi" (Ergin, 1997:160)

Bu ifadeler toplumsal düzene başkaldırının sonucunu belirtmesi bakımından dikkate değerdir. Toplumun gereklerini yerine getirmeyen dışlanır mantığı, bireyi kurallara uyma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakır. Uruz, kendini ispat yolunda verdiği mücadelede tecrübesizliğinin ve şanssızlığının etkisi ile başarısız olur; esir düşer. Uruz ve haftası Kazan av sonrası kâfirler tarafından basılır, Uruz esir düşer. Uruz'un esir düşmesi onun tecrübesizlikten kurtulması için bir geçiş sürecidir. Bu esaret sırasında Uruz babasına karşı duyduğu güvensizlikten kurtulur; sevgisi ve saygısı artar ve babasını kurtarmak için kendini feda eder.

Bu yönleriyle Uruz, bireyselleşme sürecini çok acı ve ıstıraplı bir şekilde geçiren bir baş kahraman olarak, derin, boyutlu ve sağlam bir tip hâline dönüşür. Mert, cesur, güçlü, akıllı, vefakâr, fedakâr bu Oğuz beyi, babasının, annesinin ve bütün Oğuz beylerinin imdada yetişmesi ile kurtulur.

Uruz aynı zamanda ikinci hikâyede annesi ve yiğitleri ile esir düşer. Kâfirler annesi Burla Hatun'un namusunu ihlâl için kimliğini öğrenmek /açığa çıkarmak istemektedirler. Bu amaçla, oğlunun etini ona yedirmek isterler. Çaresiz ve çelişik duygularla çırpının gözü yaşlı anne, kâfire karşı ne yapması gerektiğini oğluna sorduğunda, kültürel, toplumsal ve evrensel değerlerle donatılmış olan cesur, namuslu, fedakâr tipin temsilcisi olan oğuldan oldukça anlamlı bir yanıt gelir. Bu sert ve derin ifadeler, Uruz'un kendi bireysel özünün ipuçlarını ve ayrıntılarını da sezdirmektedir.

Uruz büyümüş, derinleşmiş, boyut kazanmış bir tiptir. O, babasının ondan yiğitlik beklediği andan itibaren derinleşmeye ve gelişmeye başlar. Toplumsal ve bireysel gerçeklerinin farkındadır. Birey olma, ben olma sürecinde başarıyla çıkmıştır. Tecrübeleri onun olgunlaşmasını, özgünleşmesini, kendi içinde bütünleşmesini sağlamıştır.

Delü Dumrul

"Duha Koca Oğlu Delü Dumrul Boyu", Dede Korkut Kitabı'nın beşinci hikâyesidir. Delü Dumrul, fizikî güç bakımından yüksek, kılıcı keskin, cesur, ama biraz "deli" canlı, saf yanıyla telkine ve kandırılmaya müsait kişilerin temsilcisidir. Onun ruhsal durumu ve davranışları değişime elverişlidir. Kolay öfkelenir, çocuksu çizgilerle betimlenen bir baş kahramandır.

Deli Dumrul 'un öyküsü insanın ve insanlık tarihinin gelişim öyküsüne işaret eder. Deli Dumrul'un şahsında, tek tanrılı bir din olan İslâmın inanç dizgesi ve İslâmiyetin zorlayıcı gücüyle karşılaşan, animist, şamanist eski Türk topluluklarının yaşadığı sancılı- coşkulu geçiş süreci yansıtılmış olur; "Oğuz boylarının düşmanlarıyla yaptıkları savaşların - zaman zaman-fert psikolojisini aksettiren maceraları hikâyelerin mevzuunu teşkil eder." (Elçin, 1988: 23)

Büyüme kazananlarla birlikte kayıpları da içerir. Beşinci hikâye olağanüstü evrenin simgesi Allah ile olağan evrenin temsilcisi Deli Dumrul arasındaki gerilimin hikâyesidir. Deli Dumrul, erişkinliğe geçiş sancılan, kimlik bunalımı ve ergenlik dönemine ait büyülenmeci kendilik tasarımlarını yaşayan bir prototiptir. O, yaptığı sorumluluğunu bilen, acılarını yaşayan olgun, trajik bir kahramandır.

O, hikâyenin sonunda yaşamını kurtararak kazanmış gibi görünse de aslında kaybetmiştir, ölümlü yüz yüze gelişinden başarısızlıkla çıkmıştır. Onun kaybı yaşamından daha büyük bir kayıptır, o kendi bütünlüğünü kaybetmiştir. Olgunluktan uzak, bu "kahraman taslağı" (Saydam, 1997:128), ölüme ve yaşama baş kaldırır. Fakat acı ve sert bir deneyim yaşar ve geri adım atar. Yaşamın en ağır yenilgisini tadan Deli Dumrul, böylece yaşayan ve yaşamın değerinin farkına varan bir kişi hâline gelir. Deli Dumrul ölen yahşi yiğitte kendi hiçliğini fark eder. Dolayısıyla onun tepkisi kendi acizliğinedir.

Kurumuş çayın üzerine yaptırdığı köprü ile iç kargaşasını, ruhsal anarşisini zorbalıkla çözmeye çalışır. Köprü yapımı, bilincin doğum-tomurcuklanması, bilincin ölümü- dağılması imgelerine işaret eden bir dönüm noktasıdır. Kurumuş çay ise eskiyi, atalarını, ana- babasını imler. Deli Dumrul'un bilinci ancak kurumuş çayın üzerindeki bir köprü ile yeniden doğabilecektir. Bu uğurda eskinin yani ana- babanın feda edilmesi ise kaçınılmazdır. O, bu dayanılmaz yükü bütün gücü ve dayanıklılığına rağmen taşıyamaz. Dolayısıyla Deli Dumrul hikâyenin başında ölüm, Allah gibi değerleri anlayamayan eksik ve boyutsuz bir kişiliktir; hikâyenin sonunda ise eksikliği ortadan kalkar. Ruhsal anlamda olumlu ve olumsuz nitelikler taşıyan bir gelişim ve değişim yaşar. Allah'ın, ölümün ve var olmanın bilincine varması onu kısmen tamamlar; fakat anne- babasını kendisi için feda etmekten çekinmemesini, onların ölümüne sebep olması, bundan suçluluk

ve pişmanlık duymaması ile eksikliği devam eder. Olgunlaşmamış, büyümemiş, şaşkın ve çaresiz deli kahraman, öykünün sonunda bireyselleşir. Ölümle sınanması, kahramanın erkekler sınıfına katılması için gerekli ve zorunlu olan. ergenlikten olgunluğa geçişi imleyen "ad alma gibi bir aşama yani inisiasyon ritleri" (kabul törenedir (*Saydam, 1997 :144*))

Deli Dumrul, insanlığın ölüm karşısındaki inkar, öfke, hiddet, pazarlık, depresyon gibi evrelerini trajik bir şekilde yansıtır. Ölümle kalım arasında kalan insanın, bağışlanma yani yeniden doğma umudunu temsil eder.

Çaresizliği, zayıflığı ile yüz yüze gelen Deli Dumrul, etrafa saçtığı korkunun en alâsını yaşarken, insanın Allah karşısında kendisinden daha güçlü bir varlık alanı ile karşılaşır. İnsan-üstü ve doğa-üstü bu varlık alanının mutlak hakimi Tanrı ve aracı değer-kışi konumunda olan ise Azrail'dir.

Deli Dumrul, varoluş kavgası içinde biyolojik, psiko-sosyal ve kültürel düzlemde bireysel bir gelişim öyküsü yaşar. O, roman karakteri kazanabilecek kadar boyutlu bir tiptir. İnsanın yaşayan yanlarını ve dünyaya bağlılığını kültürel düzlemde yansıtır.

Kan Turalı

Dede Korkut Kitabı'nın altıncı hikâyesi "Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Boyı"nın birinci derecedeki kahramanı Kan Turalı, diğer baş kahramanlar gibi mertlik, cesaret, yiğitlik ve gücün sembolüdür. Düşmanlarına daima galebe çalar, mağlup olmaz. Oğuz içinde kız beğenmez yabancı ellere kız almaya gider, hayatı defalarca tehlikeye girer ve sınavlardan geçer. Nişanlı arama, bütün tehlikelere bakılmaksızın sonucun güzel olacağı inancı içinde gerçekleştirir. Selcen Hatun'a kavuşma yolunda vahşi-yenilmez hayvanlara galip gelen, mağlup eden Kan Turalı ve onun serüveni oldukça açık ve emin bir yolculuktur.

Demir gibi bir ortamda demir gibi bir kahramanın yetişmesi doğaldır. Kan Turalı'nın mücadelesinden başarıyla çıkacağından herkes emindir. Onun mücadelesi onun birey olarak zenginleşmesini, gelişmesini sağlar. Zaten boyutlu ve derin bir kişilik olan Kan Turalı, kendinin ve kendi özelliklerinin bilincindedir. Bu yüzden kimseyi eş olarak seçemez; üstün ve ulaşılmaz nitelikleri olan bir eşi kendine layık görür. Onun bu seçiciliği kendine olan güveninin ve kendi gücüne olan hayranlığının bir sonucudur.

"Cemal ve kemal iyisi" baş kahraman, hiç kimsenin yenemediği boğayı, aslanı ve deveyi yenerek gücüne yiğitliğine tekrar damga vurmuş olur. Dürüst bir kişiliğe sahiptir. Kan Turalı eşini ararken psikolojik sarsıntı, değişme ve gelişme yaşar. Kan Turalı, bütün bu üstün ve yüksek niteliklere rağmen, düşmanın her an, her yerde olacağını unuttur ve hata yapar, uyur. Bu uyuma onun derinleşerek, gelişmesi için bir aşamadır. Zirâ Selcen Hatun "düşman gelebilir" düşüncesi ile onu bekler ve gerekli yerde hem uyarır, hem de birlikte savaşarak kurtulmasını sağlar. Böylece Kan Turalı'nın Selcen Hatun'u arama mücadelesinin boşuna olmadığı da ispatlanmış olur.

Fakat Kan Turalı kadından yardım almanın kendisine getireceği gölgeden çekinerek uğruna ölümlerden döndüğü nişanlısını öldürmeyi düşünür ama bu niyetinde ciddi değildir, bu kez o Selcen Hatun'u sadakat ve bağlılık bakımından sınıadığını söyler. Aslında buna gerek yoktur. Zira Selcen Hatun kendi babasının ordusuyla savaşmıştır. Kan Turalı, dövüşken ve ciddî bir rakipten kurtulmanın kurnaz yolunu seçmiştir. Kendi canını ve itibarını böle bir sınama maskesi altında koruma gayreti içinde kalır.

Yigenek

Kitabın yedinci hikâyesi "Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyı"nın baş kahramanı Yigenek, esir düşen babasını kurtarmak için mücadele eder.

Babasını tanımama-oğlunu tanımama ilgi çekici ve yardımcı durumlarla zenginleştiren bu kurtarış hikâyesi, Yigenek'in birey olarak var olduğunu sandığı bir anda, esir düşen babasının kurtarılması gerçeği ile yüzleşerek kendi varlığına anlam kazandırma endişe düşmesine sebep olur.

Yigenek mert, cesur, gözüpek bir Oğuz yaraşığı olarak, toplumun ve törenin kendinden beklediği sorumluluğu yerine getirecektir, bu kaçınılmazdır. Toplumsal şartların şekillendirdiği Yigenek, geçmiş geleneği, tecrübeyi sembolize eden babasını kurtararak bir sınamadan geçirilir. Mücadelesi mutlu sön ve başarı ile biter, şöret ve ad kazanır.

Düne, geçmişe, büyüklere, geriye, tecrübeye, örf ve adetlere sadakat sınavından geçirilen genç Yigenek, böylece kendi varlığını da onaylatmış olur.

Basat ve Tepegöz

Dede Korkut Hikâyeleri'nin sekizinci hikâyesi "Basat'ın Depegözi Öldürdüğü Böy"un diğerlerinden farklı olarak iki baş kahramanı vardır: Basat ve Tepegöz. Bunlardan Basat, yüce değerler manzumesini yani tematik gücü; Tepegöz ise, "karşı değerleri" (*Korkmaz, 2000-a*) temsil eder. Karşı değer; sanatkârın olumsuzladığı değer, kabul ve inanışların oluşturduğu varlık alanını temsil eder. (*Korkmaz, 2000-a*)

Basat, çocukluğunda doğanın sembolü olan aslan tarafından beslenerek doğaya ulaştırılmış ve kişilik oluşumunun ilk aşamasını yaşamış olur. At basıp vuran, kan içen Basat'ın, aslan yatağına, geriye, doğaya dönüşü önemlidir. Bunu engellemek için Oğuz'un bilicisi, ulu kişisini Dede Korkut'un müdahalesi ise oldukça dikkat çekicidir.

"Oğlanum sen insansın, hayvan ile musahib olmagıl, gel yahşi at bin, yahşi yiğitler-ile eş yort didi. Ulu kardaşun adı Kıyan Selçukdur, senünü adun Basat olsun, adunu men virdüm yoşunu Allah virsün didi" (*Ergin, 1997:207*)

Kendi benliğinden uzaklaşmış bireyi, vahşi doğadan ayırıp medenî çevreye kesin olarak perçinlemek için adlandırma töreni yapılır. Böylece sorun çözümlenmiş olur. Medenî çevreye dahil olmanın en gerçek yolu olan "adlandırma" böylece tekrar gündeme gelmiş olur. Bâsat ismi, doğa-medeniyet karşılaştırmasını yansıtır. Ata binme, insanlara alışma, insanlarla iletişim kurma gibi tavsiyeler doğaya dönüşe konulan töresel ve toplumsal yasağın işaretidir. Bu hatırlatma ve uyan bireye benliğinin, adının, babasının, kimliğinin hatırlatarak onun kendisi olmaya çağrılıdır.

Basat doğanın bir parçası olarak anlatılmış olması, insanın doğayla efsanevi-mitik bir işbirliği içinde olduğunu imler. Basat'ın kişiliğinde doğanın bozulmamış gücünün de içinde bulunduğu yabani-vahşi bir özellik vardır. Doğadan güç alan Basat, sosyal anlamda değer duygusu da kazanarak duyarlı bir iş hâline dönüşür. Doğadaki olumsuzlaşmış değerler böylece olumlu hâle getirilmiş olunur. Kaostan kosmosa, kargaşadan düzene gidış işaret edilir. Dış ortamla insan arasında bir teolojik, sistematik, psikolojik bir bağ kurulur. Doğada yenilenmiş, onun üstün olanaklarıyla donatılmış yine doğanın kirletilme günahının ürünü olan Tepegöz'ün karşısına çıkar. O hem gücü hem de aklını kullanarak doğa-insan işbirliğiyle felâketin üstesinden gelir. Basat bu yönüyle varlık ihlâlinin doğuracağı felâketlere karşı, kaynağı doğa olan gücün akılla birleşmesini simgeler.

Tepegöz, karşı değerleri temsil eden bir belâ, bir günah ürünüdür. Varlık ihlâlinin ağır bir sonucu olan bu Oğuz'un belası insanın günahları la yüzleşmesini simgeler. Doğaya karşı işlenen suçlar insana aşılmaz, yenilmez, çözülmez bir sorun olarak geri döner. Toplumdan kovulma, itilmişlik psikozu içinde Tepegöz, bitmek tükenmek bilmeyen açgözlülüğümüzün, ihtiraslarımızın ve yapmaktan bir türlü vazgeçemediğimiz günahlarımızın bize en acımasız şekilde geri dö-

nüşüdü, Tepegöz'ün babası Konur Koca Sarı Çoban, töreden ve değerlerden gelen sese duyarsızlaşır. Bu sorumsuz hareketinin sonucu olarak Peri kızı ona bir "ibret nesne" verir. Böylece kirletme sürecinin çocuğu Tepegöz, yozlaşma süreci içinde resmen varlık bulur; "Metin başka bir varlık alanını karşı işlenen suç ve bunun kötü sonuçlarına yaklaşım biçimlerinin sorgulamaya yönelik kurguda gelişerek yeni bir boyut kazanır. Birinci izlekte sunulan ihlal ve iğfal eylemleri, bu sefer sonuçları itibariyle karşımıza çıkar: Konur Koca Sarı Çoban, özeldede kendi (individual geist), genelde ise varlık tabakası (topluluk geisti) adına Uzun Pınar'ı yani oluş'un ve yaratılışın kaynağı, mataria priması ve kutsallığın barınağı suların dokunulmazlığına dokunarak onu kirletmiştir. Doğa, ibret alınması için tahrip olan yönünü Tepegöz biçiminde insanlara geri iade etmiştir." (*Korkmaz, 2000-b: 262*)

Tepegöz'ün içinde bulunduğu durum ve yaptıkları kendi suçu değildir. Potansiyel bir suç ve ceza unsuru olan Tepegöz, kalıtsal olarak doğa ihlâlinin etkilerini taşıyan bir araçtır. O, bozulmuş, dejenere edilmiş doğanın kaosa sürüklenişini imler. Düzen, insan tarafından bozulmuştur ve bu hareketin cezasını insanlığın çekmesi gerekir. Bitip tükenmek bilmeyen istekleri ile Tepegöz, artık insan yutan bir girdap haline dönüşmüştür. İnsanla varlık bulmuştur; fakat insanı yok etmektedir. İnsanın en büyük tehlikesinin ve düşmanının yine kendisi, kendi yaptıkları olduğunun işaretidir. Tepegöz'ün tek gözü olması da, onun ortadan kaldırılmasına olanak vermek için önceden hazırlanmış bir durumdur. Aksi taktirde Basat onu yok edemez, yenemezdi. Basat'ın kahramanlık sürecini düzenleyen güç, bu şekilde insanın kendi kendini ve doğayı ortadan kaldırmasını engellemiş olur.

Emren

Dokuzuncu hikâye "Begil Oğlu Emrenün Boyı" adlı hikâyenin birinci derecedeki kahramanı

"bıyığı kanlı" Emren'dir. Babası Begil, Gürcistan sınırında "karavulluk" yapan yiğit bir Oğuz beyidir. Bir av sonrası sohbetinde Bayındır Han'ın yiğitliği ile ilgili söylediği sözlerden alınır ve küsüp evine döner. Hatunu rahatlamak için ava çıkmasını önerir. Bu avda dikkatsizliği ve dalgınlığı yüzünden yaralanır, ayağı kırılır ve evine döner. Yaralanması, onun törenin temsilcisi ve uygulayıcısı Bayındır Han'a küskünlüğüne verilen bir cezadır. Av, olayların akışına gergin bir dönüş noktası/ dönüm noktası olur. Eğer av olmasaydı, Begil'in oğlu Emren'in hikâyenin baş kahramanı olmak sıfatını alması ve kahramanlıklar göstermesi mümkün olmayacaktı. Kahramanlığa imkan veren av ortamı, kahramanların öncesi ve sonrası bilinen bir yola çıkmasını sağlar.

Begil'in "küsmeye" eylemi, oğlu Emren'in kahramanlık gösterme, bireyselleşme sürecini başlatır, "Küsmeye" ile töreyi asî olma düşüncesine ağır bir darbe vurulur ve bu tür yapıcı olmayan isyanlara verilecek ceza anlamını bulur. Emren, babasını kurtarmak için kafirlerin üzerine gittiği zaman yaşından ve tecrübesizliğinden beklenmeyecek bir başarı gösterir. Onun başarısı yiğit insanların mekânı Oğuz'un, tamamlayıcı ve bütünleyici yönünü işaret eder. Babasını kurtarmaya giden kahraman, aynı zamanda bütün Oğuz toplumunun sınırını yani varlık sınırını korumuş olur. O, Türk gücünün kalıtsal niteliklerini de sembolize eder. Kafirlerle karşılaştığı zaman yaptığı konuşma, onun fiziksel ve ruhsal gücünün boyutlarını gösterir.

Emren, Tanrı'ya ve kendi güçlerine olan bağlılığı ile mücadelesinden başarılı bir şekilde çıkar. Kahraman Türk yiğitlerini cesaret ve akıl simgesi olur.

Segrek

Onuncu hikâye "Uşun Koca Oğlu Segrek Boyı"nm baş kahramanı Segrek, yedinci hikâyenin

baş kahramanı Yigenek'le aynı kaderi paylaşır. Büyük kardeşi Egrek deli, yahşi, bahadır, kimseye boyun eğmeyen, hiç kimsenin düşüncesine önem vermeyen, kendisine engel tanımayan, Han'ın divanına bile istediğinde gelecek kadar rahat tavırlı bir kişiliktir;

"Bahadır, delû, yahşi yiğit idi. Bayındır Hanım divanına kaçan istesi varur gelür idi. Bigler bigi olan Kazan divanında buna hiç kapu baca yoğ-idi. Bigleri basup Kazan öninde aturur-idi. Kimseye iltifat eylemez~idi" (Ergin, 1997:225)

Egrek bu serbest tavırlarını hak etmesi gerektiği konusunda uyarılır. Bunun üzerine bireysel ve toplumsal konumunu hak etmek için kendisinden bekleneni ve olması gerekeni yapar; yanına yiğitlerini de alarak akına çıkar. Akın yolunda yaptıkları yanlış davranışlar yüzünden yiğitleri ölür, kendisi de esir düşer. Küçük kardeşi Segrek, Egrek'iri, ölmediğini, sağ olduğunu ve Alınca Kalesi'nde esir olduğunu tesadüfen öğrenir. Onu kurtarmak amacıyla savaş için sefere hazırlanır. Anne-babası, onu bu tehlikeli yoldan alkoymak için çok yalvarırlar, sonuç vermez. Segrek ve Egrek'in karşılaşmasında geçmişle bugünün karşılaşmasıdır ve ağır bir tokat etkisi yapar. Kardeş sevgisi, kardeşe sahip olmanın önemi böylece canlı bir şekilde vurgulanmış olur. Kardeş, kişinin biyolojik ve toplumsal tamamlayıcısı, dayanağı ve güvencesidir. Kardeşin varlığı, kişinin varlığını güçlendirir. Segrek, Yigenek gibi geçmişin, geleneğin, tecrübenin sembolü büyük kardeşini esaretten kurtarmak için mücadele eder. Bu mücadele onun olgunlaşmasını ve yiğitliğinin nam salmasını sağlar.

Segrek aslında sadece kardeşinin uğrunda değil, bütün bir boy menfaati uğrunda kurban olmaya hazırdır. Onu bundan vazgeçirmek için önüne dar, şahsî bir menfaat yolu koyulur. Fakat kahraman, genel menfaati üstün tutar. Bu yol ayrımında Beyrek ve Basat'ın da kaldığı görülür. Onlar da genel menfaati yani olması gerekeni tercih ederler. Genel ideale hizmet için varlık bulmuş bu kahramanlar, ortak ve manevî Uyum-

dan dışarı çıkmazlar, olması gerek sesine uygun hareket ederek insan olma yolunda zirveleşirler.

II- NORM KARAKTERLER

Anlatma esasına bağlı edebî eserlerde birinci derecedeki kahramanlardan sonra bireysel planda en fazla derinliğe sahip, en çok boyutlu olan kahramanlar norm karakter olarak nitelenir. Eserlerde kendisine yüklenen belli bir işlevi yerine getirmek için varlık bulurlar. Eserde bir amaç olmaktan ziyade, amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araç niteliğindedirler.

Norm karakterler, birinci derecedeki kahramanların kusurlarını, hatalarını, eksiklerini yansıtmaya, somut bir halde sunma işlevini de taşır, tek boyutlu olan bu kişiler ile baş kahramanlar arasında bir tezat ortaya konulur. Dede Korkut Hikâyelerinde norm karakterler özelliği taşıyan birçok kahramanla karşılaşmak mümkündür:

Karaçuk Çoban

Norm karakter grubunun en derin ve en boyutlu kişisi Karaçuk Çoban'dır. İkinci hikâyede Salur Kazan'ın çobanı olarak tanıtılan bu güçlü alp, cesaretin, gücün, yenilmezliğin, vefânın, sadakâtin simgesi olur. Derin ve yoğun duygularla bağlı olduğu beyi Salur Kazan'ın ve sahip olduklarının tehlikede olduğu aynı sırada, onun gibi ve onunla aynı anda "kara kaygulu vakıa" görerek bağlılığını yansıtan ilk işareti vermiş olur. Bu rüya üzerine tedbirler alır, hazırlık yapar. Sonuna kadar destek olduğu Salur Kazan'a bağlılığı konusunda sınanır. Karaçuk Çoban, yurdunu, beyinin emaneti olan hayvanları korumak için iki kardeşiyle birlikte büyük ve zahmetli bir mücadele verir. Bu mücadeleden iki kardeşinin kaybına rağmen başarıyla çıkar. Onun önünde durulmaz gücü ve yenilmez bileği kardeş acısıyla daha da çelikleşir. Kendini düşmandan hem kendinin hem de SalurKazan'ın inlikamını almak zorunda hisseder.

Fiziksel güç bakımından çok güçlü olan bu yiğit Oğuz, mânen de oldukça muazzam özelliklere sahiptir. O, bir halkın öz gücünü sembolize eder. Dayanıklılığı ruh dünyasına da yansımıştır. Mücadelesi uğruna geri çekilme, vazgeçme, kaçma, yılma gibi davranışları düşünmez bile. Bir an, tereddüt geçiren ve ümitsizliğe kapılan Salur Kazan, onun varlığının kendisine gölge olacağını düşünür; Karaçuk Çobanı ağaca bağlar ve yalnız başına kâfirin üzerine yürür. Karaçuk Çoban ağacı yerinden söker ve beyinin arkasından gider; bağlandığı ağacı da düşmana doğru ilerleyen beyinin faydasına kullanmaya düşündüğünü söyler. Bütün bu davranışlar onun derinleşen ve gelişen bir kişilik olduğunu gösterir.

Karaçuk Çoban, geçmişin temsilcisi Kazan'ın annesinin şahsında eskiye bağlılığını göstermiş olur. Kazan'ın annesiyle ilgili olarak kâfire verdiği cevap da bunu gösterir. Karaçuk Çoban'ın kâfir beyine sesleniş farklılık ve büyüklük şuurunun, ancak güçlü bir kültür tarafından motife edilebilecek olan şahsiyetin ifadesidir. Karaçuk Çoban doğruları ne pahasına olursa olsun koruyan bu uğurda hiçbir kavgadan kaçınmayan ve bunu sözle de etkili bir şekilde vurgulayan bir tiptir;

Karaçuk Çoban, hikâyenin baş kahramanı olmamasına rağmen, on iki hikâyenin baş kahramanlarının sahip olduğu bütün özellikleri bünyesinde bulduran güçlü, sağlam, bir alp olarak Oğuz ilinin ideal insan tipini temsil eder. Kanaatimizde baş kahraman Salur Kazan'ı gölgede bırakan nitelikler taşımasına rağmen, baş kahraman olmayışı onun bey ya da bey oğlu olmayışıdır. Sosyal statü hikâyenin ruhu Dede Korkut baş kahramanları beyler ve bey oğulları arasından seçme temayülü ile korunmuştur.

Dirse Han, Pay Piçen ve Pay Püre Bey

Birinci hikâyedeki Dirse Han, üçüncü hikâyedeki Pay Piçen Bey ve Pay Püre Bey, "çocuk

isteği" ile, toplumsal mevkilerini, soylarını, adlarının devamlılığını sağlama endişesi içindeki baba tipini temsil ederler. Onlar diğer oğul sahibi beyler gibi, Oğuz toplumu içindeki görevlerini yerine getirirler. Hikâyelerin başından itibaren baş kahramanın hem maddî hem manevî anlamda varlık bulmasını sağlayan bu kişiler, "çocuk" sahibi olamamış olmanın verdiği dışlanmışlık psikolojisini yaşarlar. Onların hikâyelerindeki varlık alam baş kahramanın desteği, dayanağı olmaları ile anlam kazanır.

Dirse Han hikâyenin başında ani tepkiler veren bir kişilik olarak, çocuğu olmadığı için uğradığı hakaret dolu davranış karşısında hiddetle karısına koşar. Bu hiddet hâli karısının müşfik yaklaşımıyla sona erer; bir şeyi hak etmek için karşılığını ödemek gerek prensibiyle toplumsal sorumluluklarını yerine getirir ve kendisini Oğuz toplumu içinde istediği mevkii veren oğul'a sahip olur. Boğaç, Dirse Han'ı "kara çadır"a konmaktan kurtarıırken, çocuk sahibi olmanın derin anlamını öğrenmesini sağlar. Fakat Dirse Han, kendisini toplumdan dışlanmaktan kurtaran oğlunu, kendini mevkiiinin tehdidi olarak görür ve onu öldürmeye kalkışır ve yaralar. Bu duygu ikilemi, Dirse Han'ın birey olarak içinde bulunduğu acizliği ve baba olmanın bireysel yükünü taşıma gücüne sahip olma eksikliğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Büyük fedakarlıklarla sahip olduğu çocuğu, belli bir zaman sonra kendisine karşı bir tehdit olarak algılar. Karmaşık ve tezatlarla yüklü Dirse Han, hikâyenin sonunda yaptıklarından pişman olur. Zirâ oğluna çevirdiği ok geri dönmüş ve kendisini tehdit eder olmuştur.

Pay Püre Bey, Oğuz toplumunun örnek baba tipidir. Adının ve soyunun devamlılığı bir oğul ister, bu oğulu isterken bütün toplumdan yardım ister;

"Oğulda ortacum yok kartaşda kaderim yok, Allah Taala meni kargayupdur, bigler tacum tahtum için ağlaram, bir gün ola düşem ölem yi-

rümde yurdumda kimis kalmaya didi. (..) Menüüm dahı oğlum olsa, Han Bayındırım karşısın alsa (ursa kullık eylese, men dahı baksam sevimem kıvansam güvensen didi." (Ergin, 1997.116)

Pay Püre Bey'in üzüntülü ve yürek burkan hâli sohbe katılan bütün beyleri de etkiler. "Bir ağzı dualı", onun isteklerine kavuşmasını sağlar. Oğul dünyaya geldikten sonra, ona hediyeler getirmesi için bezirganlar gönderir. Oğlunun istediği kıza kavuşmasında engel olarak görülen Deli Kalçar' a karşı, Oğuz'un ruhu Dede Korkut'tan yardım ister. Fakat trajik bir kadere sahip gözbebeği oğlunun kâfire esir olması, kederlere üzüntülere boğar. Pay Püre Bey, o kadar çok ağlar ki gözleri görmez olur. İnsanın dünyaya açılan penceresi olan gözler ile oğul arasında kurulan bağ, çocuk sahibi olmanın bireysel olarak var olmak anlamına geldiğini güçlendiren mirik bir yaklaşımdır. Bu kör olma, kahramanımızın yaşayacağı muhtemel bir psikolojik değişimin, sarsıntının habercisidir. Dış âleme karşı kör olan zavallı baba, kendi içinde dahili derinliğe doğru ışıklı bir yol açar. Bu kör olma hali, geleceği meydana gelmeden önce görmeye dönüştür, Körlük, karanlığın içe açılan ve geleceğe yönelen ışığı olarak mitik ve evrensel bir imajdır.

Pay Püre Bey, ön altı yıl süren bu kör olma hâliinden oğlu Beyrek ve Allah'ın kudreti ile sihirli bir şekilde kurtulur. Bu durum, Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un kanlı gömleğini gözüne sürerek görmeye başlaması olayına telmihtir. (Ramazanağlu, 1984; 164) Bu ilişki, Oğuz toplumunun eski ile yeni arasındaki geçiş sürecinin önemli ayrıntılarından biridir. Zirâ İslamî özellikler toplumsal değişme yaşayan Türk toplumunu böyle mitik ayrıntılarla bünyesine almaya başlamıştır;

"Oğlum idügin andan bileyim, sırça parmağını kanatsun, kanını destmala dürtüsün, gözüme süreyin, açılacak olur-ise oğlum Beyrekdür didi. Zirâ ağlamaktan gölleri görmez olmuş-idi. Dest-malı gözüne siliçek Allah Taalanun kudreti-y-ile gözi açıldı.- (Ergin, 1997:151)

gizlenmiş değerlerin ve motiflerin bu estetik yansıması, aslında sözün anlam kazanmasıdır " Sözlü kültürlerde insanların, büyük bir olasılıkla evrensel olarak, kelimelerin büyüğü bir güç içerdiğine en azından bilinçdışında inanmaları, kelimeleri zorunlu olarak söylenene, seslendirilen ve dolayısıyla harekete geçirilen şeyler olarak algı lamalarıyla ilintilidir." (Ong, 1995: 48) Mit, böylece sözle bütünleşir. Pay Püre Bey, gözlerinin açılması ile uzağı görme ve geleceği haber verme özelliği kazanmış olur. Böylece sıradan bir kişi iken çok sevdiği oğlunu kaybetmesi sonucu gözlerini, ışığını kaybeden baba iken, birden derinleşen bir tip olan Pay Püre Bey, oğlunun dönüşüyle yeniden ilk haline döner. Onun şahsında boyutlu ve gelişmiş, sevgi yüklü bir baba imajı çizilmiş olur.

Pay Piçen Bey ise, Oğuz toplumunda "kız çocuğu" olmadığı için üzülen babayı/ tek babayı simgeler. O oğul sahibidir, fakat kıızı olmamasını bir eksiklik olarak görür ve ailenin hem kız hem de erkeke çocuk sahibi olması ile ancak bir bütün olacağına inanır. Pay Püre Bey, kıızı olması için dua edenlere ve topluma verdiği sözden daha sonra vazgeçer. Bu hareketi söze yapılmış bir ihanettir. Oğlu Delü Karçar, onun bu değişen kararını uygulamasında bir aracı olur. Pay Piçen Bey'in bir özelliği ise, onun "melik" sıfatıdır. Hikâyelerde genellikle kâfirler için kullanılan bu sıfatın belirtilmiş olması. Pay Piçen Bey'in daha sonra yapacağı hareketlerin habercisidir. Aldatan Pay Piçen Bey'in "melik" sıfatı, "kafir" ile fazla derinleşmeyen bir özdeşleşme ile ortaya çıkar. Delü Karçar babasının iradesi ile hareket eder ve babasının daha önceden verdiği sözden vazgeçmiş olmasına destek olur. Kızını nişanlı olduğu halde Bayburt Hisarı Beyi'ne vermek istemesi onun kötü, güvenilmez kişiliğini ortaya koyar. Hikâyenin başında çizilen baba imajı, sarsılmaya başar ve gerçek yüzü ortaya çıkar. O, verdiği sözü tutamamanın cezasını, muazzam, hissedilen, yiğit ve bütünleşmiş Beyrek'in gay-

retleriyle manevî anlamda çeker. Beyrek, mânen zenginleştikçe onunla mücâdele, çatışma içinde olanlar bütün etki ve güçlerini kaybederler ve varlıkları sarsılır.

Kadın Kahramanlar

Norm. karakterler sınıfına ayrıca kadın kahramanları da dahil edebiliriz. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadınların nitelikleri, yetiştirilme şekilleri ve hikâye içinde üstlendikleri işlevler, Türk kadın tipinin ve Türk insanının kadına bakışının bütün yönlerini ve ayrıntılarını yansıtan bir özelliğe sahiptir. Türk kültüründe kadınlar; uğurlu, tekin, âsîl, yiğit ve ulvî insanlardır. Can vericiliğin ve bitmeyen sevginin simgesidirler. İyi kardeş, iyi ve sadık eş ve sevgilidirler. Göçebe evinin direğidirler. Ailenin kurulmasında etkin ve fedakârdırlar. Anne olarak ocağın, ailenin, kökenin, varolanın koruyucusudurlar; "yuvanın sahibesi" ve "merhamet ilahesi" diller. (İnan, 1987:277) Bu kadınlar, kadınlıkların yadsımazlar; bu yüzden de başarılı anne, eş ve kardeş olurlar. Onlar, oğuz dünyasının yaraşığı, Oğuz alemine layık kişilerdir.

Önce kocası Dirse Han 'a yaratıcı güce ait imgeler taşıyan bir öğüt vererek oğlunun varlık bulmasını sağlayan, daha sonra da sütü ile oğluna bîr kez daha can veren Boğaç'ın kurtarıcı annesi; Salur Kazan 'ın namus, şeref ve sevgi dolu karısı ve aynı zamanda Uruz'un annesi boyu uzun Burla Hatun; Bamsı Beyrek'in sevgi ve vefa dolu annesi ve beş kız kardeşi; Beyrek'i on altı yıl bekleyen vefalı, yiğit ve güzel Banu Çiçek; Deli Dumrul 'a canım vermekten çekinmeyen fedakar karısı; Kan Turalı'nın, uğrunda canavarlarla boğuştuğu akıllı, güçlü, dayanıklı, bağlı, güvenilir ve duygulu Selcen Hatun; Han'a kızan Begil'e rahatlatıcı ve kendini bulmasını sağlayıcı bir yol öneren anlayışlı kansı ve diğer bütün Oğuz'un yiğit kadınları, eser boyunca toplumsal tamamlayıcılık ve bütünleştiricilik işlevleri ile yüce değerler manzumesinin en önemli karakterlerini

oluştururlar. Erkekleşme temayülü içerisindeki bu kadınlar, erkekleri zor durumda kaldığında gerek onlara yol gösterme, gerek kırk ince belli kızla yardıma yetişme eyleminde de bulunurlar. Güçlü ve mücadelecilerdir. Dede Korkut Kitabı'nda bir ad ile varlık bulan beş kadın kahraman vardır. Bunlardan üçü; Burla Hatun, Banu Çiçek ve Selcen Hatun tematik güce ait bütün değerleri yansıtan kadın tipini temsil ederler. Diğer ikisi; üçüncü hikâyede adları geçen Kısırça Yenge ve Boğazça Fatma ise toplumsal sürecin yozlaştırdığı karşı güç (değer) kadın tipini temsil ederler, Doğurganlık- kısırlık çatışmasının tipleştirdiği Kısırça Yenge, biyolojik ve fizyolojik yapısının toplumsal süreçlerle çatışmasının olumsuz yansımaları ile şekillenmiştir. Boğazça Fatma ise, Oğuz toplumunun ahlakî kurallar bütününden sapmış, uzaklaşmış kadın tipidir. Cinsel eğilimlerinin esiri olan bu kadın bağlılık, vefa, namus, sadakat, iffet gibi nitelikleri zaman içinde kaybetmiştir.

Dede Korkut

Mitin destandaki yetkili temsilcisi ve karakteri olan Dede Korkut'u da norm karakterler sınıfına dahil edebiliriz. O, Oğuz'un temeli, ozanı, bilicisi, belalardan koruyucusu, kısacası ilk ve son dayanak noktasıdır.

"Ulu kişi kültü'nün (Korkmaz, 1989: 32) temsilcisi olan Dede Korkut, her müşkili çözebilme gücüne sahiptir. O, olayları mutlaka tamamlayan, Oğuz önderlerine yol gösteren bilge kişidir. Oğuz'un talihini aydınlığa kavuşturan Dede Korkut, sabit ve değişmez bir yerde durur. Dinamik, canlı bir kuvvettir. "Kültürel Ata" (Saydam, 1997:15) olarak hem öykülerin anlatıcısıdır. hem de geçiş dönemi elçisi olarak öncü olma vasfının sembol ismidir. Dede Korkut, Oğuz dünyasına ait gerçekleri yansıtır; "Ata sözü halk arasında büyük bir saygı, hatta kutsallık kazanmış bilginleri, şairleri, hakimleri, yani kam(şaman)lan ululamak için kullanıldığı gibi,

Türkler arasında tasavvuf akımı kuvvetlendikten sonra, Türk şeyhlerine, tarikat ulularına da bu unvan verilmiştir. Dede sözü de halk arasında, milletin menkabe kahramanlarına ve din ulularına verilen bir unvandır." (*Gökay, 2000:114*)

Türklerin Şaman ve Kam geleneğinin devamını hatırlatan Korkut Ata profili, yaşlı, töreleri yürüten tabiat üstü ve tabiat olayları arasındaki ilişkileri düzenleyen bir tiptir, erenler tipidir; "Dede Korkut, türlü sıfatları kendinde toplamış bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçebelerin ululayıp kutsallaştırdığı bu Oğuz Aksakalı bozkır yaşayışının geleneklerini, karanlık geçmişe kadar uzanan askerlik törelerini çok iyi bilir, Kabile teşkilatını koruyan odur." (*Gökay, 2000:114*)

Dede Korkut, aynı zamanda çok cesur, gözü pek, ok atan, mızrak savuran, kılıç çalan bir yiğittir. O, hem maddi hem de manevî alanlardaki yiğitlikleriyle alperen tipinin Türk kültüründeki ilk temsilcisi ve örneğidir. Dede Korkut akıl, maneviyat, ululuk yönleri ile sosyo-psikolojik niteliklerin temsilcisidir. Maddi gücün manevî güç ile bütünleştiği ulu kişi, bir simge değerdir. 295 yıl yaşadığı efsane halinde söylenen Dede Korkut'un ozanlık sıfatı da vardır. Bütün hikâyelerin sonunda ortaya çıkarak "boy boylar, soy soylar, şadlık çalar" Gazi erenlerin başına gelenleri anlatarak, dua eder. Dede Korkut Hikâyeleri, onun "şahsi ve gizli mitolojisi" (*Aktaş, 1993:59*) etrafında şekillenir.

Bayındır Han

Norm karakterler grubunun Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki önemli bir temsilcisi de Bayındır Han'dır. Bayındır Han, Oğuz'un dayanağı, direği, umududur.

Bayındır Han Oğuz ilindeki sosyal yapının mimari ve Oğuz ilinin mükemmel temsilcisidir. Toplumun ideal insan tipinin temsilcisi olarak kuvvet ve kudreti temsil eder. Bayındır Han,

verdiği şölenler ile sosyal birliği korumak ve sosyal düzeni sağlamak ister. Bu yıllık şölenler, Oğuz Beylerinin hanlarına olan borçluluklarını ve törenin kurallarını hatırlatma gibi sosyal, toplumsal ve evrensel mesajlar ile yüklüdür. Ayrıca birlik ve beraberliğin simgesi bu şölenler ile Oğuz toplumunun varlığı ve gücü ispat edilmiş ve dosta-düşmana tanıtılmış olur.

Yönetici /kağan konumundaki insan olarak, hak ve adalet anlayışı sağlam, ahlakî yönden güçlü, kuvvetli, cesur, kararlı, birleştirici, istikrarlıdır. İdari mekanizmayı ve devlet gücünü temsil eder.

Mitsel bir kökenden geldiğine inanılan Bayındır Han, otoritenin, siyasi ve askerî birliğin ve sosyal organizasyonun odak noktasıdır. Onun çadırı, bu merkezi otoritenin mekânıdır. Bu çadırda beylerin oturma düzeni, Oğuz toplumunu yapısını yansıtır. Oğuz beyleri, sosyal konumlarına, sosyal ilişkilerine ve savaşta kahramanlıklarına göre belli bir sıra dahilinde bu çadırda oturabilirler. Her beyin devlet işlerinin görüşüldüğü toplantılarda beyin değeriyle orantılı bir yeri vardır. Beylerin değerlerinin tespitinde esas alınan ölçüler, kahramanlıkları, misafirperverlikleri, cömertlikleridir. Beyler toplantılarda değerlerine göre karşılanır ve ağırlanırlar. Oğuz toplumunun bütün bireyleri, kendilerini Hanlar Hanı Bayındır Hanı töresel akrabası sayarlar. Töre ve kanunları uygulayan ve hükmeden odur.

III- KART KARAKTERLER

Tek bir karakteristik özelliğin sembolü olan kart karakterler, "hedef obje"ye varmayı engelleyen karşı güç grubundadırlar. Onların eserdeki en önemli işlevleri "asıl kahramanın kişiliğini billurlaştırmak"tır. (*Tekin, 1989: 22*) Bu kişiler herşeye rağmen tabiatlarındaki esas özelliklerini korurlar ve ne olursa olsun değişmezler; yalnızca bir kişilikleri vardır. Moral ve fizikî tavırları /

tasvirleri en çok bir kez yapılır ve onlar esere temsil ettikleri duygu ve davranış değerleri söz konusu olduğunda dahil olurlar. Onlar hakkında hazır bir imaj vardır; bir iç değişim süreci yaşamazlar. Nisbî olarak esnekliğe sahiptirler ama genel anlamda onlar statiktirler. Bireysel bir derinlik kazanamayan bu karakterler, tek bir düşüncenin kuklası gibidirler. Onlar hayatlarını zamanın akışı içinde büyük bir teslimiyetle yönlendirirler; içinde buldukları durumun farkında değildirler.

Kişiliksiz, dejenere, hiçbir değer yargısı olmayan kart karakterlere Dede Korkut Hikâyelerinde en belirgin üç örnek verilebilir. Bunlar üçüncü hikâyedeki Deli Karçar, Yalançı oğlu Yaltaçuk' ve Aruz Koca'dır:

Delü Karçar

Delü Karçar, olay birimlerinin akışı içinde mantıklı, tutarlı, özgün tip yaratma başarısının bir örneğidir, Deli Karçar, "Orta Asya kökenli mitoloji ve masalarda, fizik gücü yüksek, kılıcı keskin, cesur ama biraz deli canlı, saf yanılla her zaman telkine ve kandırılmaya müsait, ruhsal durumu değişkenlik gösteren, dürtüsellliği, kolay öfkelenmesiyle çocuksu çizgilerle betimlenen *yiğitler*" (*Saydam, 1997:97*) sınıfına dahil edilebilir. Her müşkili çözebilme gücüne sahip Dede Korkut, Deli Kaçkar'dan Banu Çiçek'i istemeye gider. O, Oğuzun tamam bilicisinin asıl niyetini öğrendikten sonra kılıcını kaldırır; fakat kılıcı dua ile yani sözle engellenir. Çaresiz kalan deli yiğit, istekleri yerine gelirse kız kardeşini vereceğini söyler. Bir buğra, bin köpek, bin pire ister.

Oğuz'un, mitin ve törelerin temsilcisi olan Dede Korkut'a karşı çıkışı, ona saldırışı, aslında düzene karşı bir saldırı; başkaldırıdır. Bu öldürme amaçlı girişim cezasız kalmayacaktır. Deli Karçar, yaptıkları ve kötülükleri ile zararlı, asalak, anlaşılmaz ve aşılmaz bir güç ve geçit halindedir. Onu kendi istediği pireler, bir panzehir gi-

bi kurtuluşa, aydınlığa götürür. Pirelerden kurtulmak için yöneldiği su, insanı asli benliğine sürükleyen, onu kötülüklerden, pisliliklerden arındıran işlevi ile düzenin devamlılığını sağlar. Su, "kaostan uzaklaşma"nın (*Abdullah, 1997: 33.*) sembolüdür.

Deli Karçar bireyselleşme sürecine geçememiş boyutsuz bir tip olarak, hikâyede entrik gerilimi sağlayan bir karakterdir. Onun varlığı baş kahramanın kişiliğini, varlık bulmasına, birey olarak kendini ispat etmesine olanak verir. Aslında bu zavallı tip bizzat babası tarafından kullanılır. Babası düzene karşı başkaldırısını oğlu aracılığıyla gerçekleştirerek Deli Karçar'ın kimlik bunalımına sürüklenmesini sağlar.

Yalançıoğlu Yaltaçuk

Yalançıoğlu Yaltaçuk ise, aldaticılığı temsil eder. Bamsı Beyrek'in kendisine hediye ettiği gömleği kana bulayıp getirir ve onun nişanlığını almak ister. Oğuz toplumunun iç yapısı, toplum üyelerinin birbirleriyle gittikçe derinleşen ve iç içe giren ilişkileri üzerine kurulmuştur. Bu tavırların içine ahlakî kuralların sokulma süreci vardır. Ahlakî kural olarak sabitleşen en önemli tavır yalan ve yalan konuşmakla ilgilidir. Yalan söz söyleme yasağı, Oğuz aleminde yalan söze karşı tavrı belirler.

"Yalan", kendi kendine değil, "yalan-doğru" mücadelesinin bir parçası olarak görülür. Yalançıoğlu Yaltaçuk bu ahlakî kuralın ihlâlinin en bariz / en açık göstergesidir. Yaltaçuk'un kurduğu bütün hileler/ yalanlar, kağıttan ev gibi acı ve sert hakikat karşısında dağılır. Ahlakî yasaklar, Yaltaçuk'un cezalandırması sonucunu hazırlar. Ona uygulanan ceza maddî/ fizikî bir ceza değil; manevî bir cezadır. Ceza olgusu, bir nevi yasakların etki gücünü artırıcı bir işleve sahiptir. Yalançıoğlu Yaltaçuk, Beyrek'in/ doğrunun ayağına kapanır, kılıcının altından geçer. Beyrek de onu bağışlar. Yalançıoğlu Yaltaçuk nişan yüzüğünün

Beyrek'in oku ile parçalanması, yalana vurulan ilk darbedir. Yüzük gibi yalan/aldatma da bozulmuş, parçalanmıştır.

Aruz Koca

Aruz Koca, Dede Korkut Hikâyeleri'nin hemen hemen hepsinde ismi geçen eski tasavvurlarla davranan, bütün karakteriyle geçmişini sembolize eden bir tiptir. O yeniliğe karşıdır. Eskiliğin sözcüsü olarak, yenilik sembolü olan Bamsı Beyrek'i, kitabın son ve en trajik hikâyesinde kendisine "intikam objesi" olarak seçer. Salur Kazan'ın evinin yağmalanması geleneği sırasında yaşanan kuralsızlık karşısında eski-geçmiş duyar ve Aruz geçmiş olarak yeniyi yani Beyrek'i yanına çağırır; fakat Beyrek sadakatin ve vefanın ateşli savunucusu olarak bunu kabul etmez ve sonunda Aruz Beyrek'i öldürür. Aruz Koca, fizikî yönden çok güçlüdür. hem insanî hem de doğaya ait özelliklere sahiptir.

Aruz Koca, ileri görüşlü, yiğit, mert, cesur, dürüst bir kişi olarak bütün hikâyelerde karşımıza çıkar. Fakat kendisine ve beylerine yapılan yanlış onun içinde sakladığı kininin ve insanî zaafının ortaya çıkmasına sebep olur. Son hikâyede fizikî üstünlüklerine hile, aldatmaca, ihtiras, kin gibi olumsuz özellikleri de ekler; "Türk tarihinin her döneminde yanlış anlama, ihmal ve dedikodu gibi sebeplerle ortaya çıkan alınganlık ve küslük sonucu doğan öfke, bu hikâyedeki ahenkli, milli beraberliğe ve toplum hayatını darmadağın etmiş"tir (Günay, 1998:8). Aruz Koca, "küsmeye" ortamı içinde kahramanları karşı karşıya getirir. Aynı yerde yiyip içen, düşman üzerine yürüyen, yurdu düşmandan koruyan yiğitler birbirine yüz çevirince ağır bir şekilde cezalandırılırlar.

Aruz Koca idealist bir tip iken, ani bir düşüş yaşar ve bireyselleşmenin olumsuz/ namert bir örneği olur. Kendi aslı benini böylece bulmuş olur. Bütün fertleriyle yiğit olan, mert olan Oğuz

toplumunun ideal Aruz Koca'sı sıradan bir ihtirasın kurbanı olur,

IV- FON KARAKTERLER

Anlatma esasına bağlı eserlerde, en az derinliğe sahip kişi ya da kişilerdir. Geçici olarak ilgi merkezidirler. Ferdî anlamda önem ve boyut kazanmayan bu karakterler, eserdeki yapıyı işleten çarkların dişlileri gibidirler. Bu karakterler eserde, olayları yorumlayan bir koro görevi yaparlar. Şerif Aktaş'ın "dekoratif unsur niteliğindeki kahramanlar" (Aktaş, 1996: 158) olarak belirttiği fon karakterler, eserin baş kahramanının içinde yaşadığı sosyal ortamın somutlaştırılmasına / belirginleştirilmesine yardımcı olurlar. Ferdî boyut kazanmamış bu kahramanların, kendilerine özgü bir duygu ve düşünce birikimleri yoktur; sığ bir kişilikleri vardır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde on iki hikâyenin baş kahramanı olan beyler, kendi hayat maceralarının anlatıldığı hikâyeler dışında her hikâyede fon karakter olarak yer alırlar. Hikâye baş kahramanı yardıma muhtaç olduğunda veya zor durumda kaldığında bir ordu gibi düşman üzerine akın ederler.

Kahramanın tek başına mücadele etmesi imkansızlaştığında toplumsal ve milli çevrenini tamamlayıcılık işlevini temsil ederler. Bireyin toplumsal bağlarının önemi de bu yardım ve bütünlük ile vurgulanmış olur. Onlar gücü, dayanışmayı, birliği simgelerler. Onların varlığı isimlerinin başında kendileriyle ilgili sıfatlarla haber verilir. Varlık alanları baklанда ayrıntılı bilgi yoktur. Geçici bir süre olaylara dahil olurlar ve olayların gelişmesine yardımcı olurlar. Bunların baş kahraman olmayan ve hikâyelerde yalnızca bu bütünleşme sahnelerinde görülen ve tanıtılanlar Alp Eren, Bügdüz Emen, Deli Dündar, Kara Budak, Kara Göne, Şir Şemsettin, Soğan Saru, Deli Evren, Rüstem, Dülek Evren, İhlmiş'dir.

Bunun dışında eserde fon karakterler sınıfına kafir meleklerini, kafir erlerini de dahil edebiliriz. Bunlar bütün hikâyelerde Oğuz toplumunun ve Oğuz yiğitlerinin varlığını tehdit ederler. Bunlar düşmanlığın ve sinsiliğin bitmeyen temsilcisidirler. "Kafir" sınıfına dahil olan bu karakterler, Oğuz'un bütün açık ve zayıf anlarını kendi menfaatleri için değerlendirmek isterler. Fakat onların bu mücadelesi hep başarısızlıkla sonuçlanır. Ayrıca kafirlerin Oğuz toplumunun beylerini esir olarak misafir edişleri de dikkat çekicidir. Onlar bitmek, tükenmek bilmeyen kinin ve nefretin temsilcisidir. Kazan Beyin oğlu Uruz'a, annesine, eşi boyu uzun Burla Hatuna yaptıkları onların nefretinin boyutunu gösterir.

Galibiyetin ilk şartı giyim kuşamdan inanç ve törelere kadar kendini farklı kılan hayat tarzına bağlılıktır. Kafirler, giyim kuşanılan ile de ayırt edilirler. Dış görünüşleri de düşmanlığın, kötülüğün, karanlığın simgesi olan "kara" sıfatı ile donatılmıştır; "kara saç" ve "kara yağı" onların niyetlerini açığa çıkaran ip uçlarıdır.

Ayrıca fon karakterler olarak bütün beylerin yanında onları tamamlayıcı, bütünleştirici bir işlevle yer alan cesur, doğru, dürüst, vefalı, güvenilir kırk yiğit; bey hanımlarının arkadaşı ve yardımcısı olan kırk ince belli kız; Bamsı Beyrek'e hediye getirmek için güç ve zorlu yolculuğa çıkan bezirganlar; İç Oğuz ve Dış Oğuz beylerinin arasının açılmasına "zoruyla" (Karabaş, 1981:194) sebep olan, yapıcı değil yıkıcı olmayı tercih eden olumsuz ve zararlı karakter Kılbaş; Tepegöz'ün annesi olan varlığın, doğanın ve saflığın simgesi periler; Oğuz yiğitleri görkemli ve değişmeyen bir yapıdan çıkarmak amacı güden, psikolojik sarsıntı, değişme geçirmelerine ve gelişmelerine sebep olan kafir kızları... sayılabilir.

SONUÇ

Dile öznel değerler ve evrensel mesajlar yüklenerek düzenlenmiş olan Dede Korkut Hikâye-

leri'nin ekseninde insanî öz vardır; her kahraman insanî tükenişlerin ebedî bekleyişlere dönüşmesini sağlayan bir tip halindedir. Destanî özellik taşıyan ve kahramanlık duygusu ile donatılmış olan Dede Korkut bireyleri, millî kültür kodlarının yaşatıcı ve ayırtedici nitelikleri ile bütünleşirler. Boyutlu, derin ve karmaşık kişilikleri ile onlar, öze/ merkeze dönüşün metin düzeyinde aktarımına hizmet ederler.

Edebî eser iki farklı ve zıt değer/ gücün çatışması, sürekli yüzleşmesidir. Her ülkü değer bir karşı değeri vardır. Dede Korkut Kitabı'nda bireysel ve kollektif değerler dramatik aksiyonun sağlanmasında ülkü değerleri temsil ederler. Öykülerde son metin halkası hariç, iyiyi, gücü, değerlerden gelen sesi, Oğuz'u temsil eden taraf kazanır. Anlatıcının da tarafını tuttuğu evrensel insan tipi ve onun yaşamı etrafında şekillenen kavramlar ve simgeler ülküleşir.

On iki öykü birbirine derin ve bütünleşmiş olay örgüleri ile bağlıdır; kahramanların öyküler arası geçişleri esere bütünlük kazandırır- Bireysel özellikler taşıyan kahramanların etrafında gelişen doğum, gençlik, evlilik, savaş, esaret, ölüm ve bunlar karşısında alman tavırlar, eserde benimsenmiş değerleri temsil eden tematik güç (ülkü değer) ile olumsuzlanan özellikleri/ değerleri içeren karşı güç unsurları esastır.

Kuşaklar arası çatışmanın tüm boyutlarını sergileyen Dede Korkut Kitabı'na özgü en önemli yön uyumdur. Destan uyumunun varlığı ile mayalanmıştır. Oğuz toplumunun bu yüksek niteliği destanî bir değer haline gelir. Dede Korkut, kendi kişiliğine ve tipine has bu özelliği bütün bireylere aktarmak için mücadele verir. Böylece sosyal hayatın ve kültürümüzün sürekliliği sağlanırken dünyaya düzen ve anlam verilmiş olur. Sosyal yapı ve değer dizgesi tespit edilir.

Tekniği ve şekil bakımından mensur hikâyeler bütünü olan eser, epik niteliğe sahiptir. Yer yer nazma/ şiire yaklaşan bir nesir, özellikle kahramanların konuşmalarında ve bazı betimleme

parçalarında serbest ahenkli bir nazım dikkati çeker. Geleneksel ve evrensel sembollerle yüklü olan eser, geçmişimizin zengin, gelişmiş ve sağlam medeniyetinin en açık belgeleridir. Verilmiş değil yaşanmış tarihe telmih yapılı. Karşılıklı konuşma, betimleme ve anlatma teknikleri belli ve sağlam bir düzen içinde ifade edilir.

Türk insanının çevresini dünya yapma becerisinin ve başarısının bir yansıması olan her birey kavram ve simge düzeyinde Türk milletinin ruhuna tutulan bir ayna gibidir. Türklüğün üzerine oturtulduğu anlam ve değerler bütünü çözümlenmesidir. İnsanî kültürün estetik bir tahlili olan Dede Korkut Kitabı'nın, yaşam gibi doğum hikâyesi ile başlayıp ölüm hikâyesi ile sona ermiş olması tesadüfi değildir. Yüksek değerlere

sahip, boyutlu, gelişmiş bireylerden oluşan Oğuz toplumunun sembol isimlerinden Boğaç, ilk hikâyede dualarla, adaklarla dünyaya gelir. Son hikâyede ise, tip yaratma geleneğimizin en yüksek örneklerinden biri olan güç, azamet, yenilmezlik gibi ülkülerin sunumunda bir vasıta olan Bamsı Beyrek'in ölümü insan gerçeğinin bütünleşerek eseri şekülendirmesidir.

Topraktaki yaratma gücünün kişileşmiş değerleri olan Oğuz yiğitleri, duygusal ve kültürel yapılanmaları ile "biz" haline dönüşmüştür. Böylece eser "biz kimiz?" sorusunun cevabını veren bir nitelik kazanmıştır. Dede Korkut Kitabı'na sinen "Türk ruhu" ve eserler vasıtasıyla ölümsüzleşen bireysel, yerel ve evrensel niteliklere sahip "Türk insan tipi" varlığımızın teminatıdır.

KAYNAKLAR

- ABDULLAH, Kemal (1997), **Gizli Dede Korkut**, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- AKTAŞ, Şerif (1993), **Edebiyatta Üslûp Ve Problemleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AKTAŞ, Şerif (1996), **Roman Sanatı Ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- CAMPÉLİ, Joseph (1994), **Yaratıcı Mitoloji** (Çev. Kudret Emiroğlu), Ankara.
- ELÇİN, Şükri (1988), "**Dede Korkut Kitabında İslami Unsurlar**", **Halk Edebiyatı Araştırmaları II**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ELİUZ, Ülkü (1998), "**Toplumdan Bireye Geçiş Sürecinde Bamsı Beyrek**", **Türk Dili Dergisi**, S. 558, Haziran 1998, s.507- 517
- ERGİN, Muharrem (1997), **Dede Korkut Kitabı I**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- FREUD, Sigmund (1996), **Kitle Psikolojisi** (Çev. Kamuran Şipal), Cem Yayınları, İstanbul.
- FROMM, Erich (1995), **Rüyalar Masallar Mitoslar**, Arıtan Yayınları, İstanbul.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2000), **Dedem Korkudun Kitabı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- GÖRKEM, İsmail (2000), **Halk Hikayesi Araştırmaları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜNAY, Umay (1998), "**Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Karakterlerin Tahlili**", **Milli Folklor Dergisi**, C.5, S.37, s.7-8.
- İNAN, Abdulkadir (1987), "**Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motiflere ve Kelimelere Ait Notlar**", **Makaleler Ve İncelemeler I**. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (1985), "**Dede Korkut Kitabında Kadın**", **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3- Tıp Tahlilleri**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- KARABAŞ, Seyfi (1981), **Bütüncül Türk Budunbilime Doğru**, ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- KARABAŞ, Seyfi (1996), **Dede Korkut'ta Renkler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Ramazan (1989), "**Fırat Havzası Folklorunda Hıdırellez Şenlikleri Ve Bu Geleneğin Türk Dünyası İçindeki Yeri**", **Türk Tarih Kurumu Dergisi**, S.48, Şubat, s.32.
- KORKMAZ, Ramazan (2000-a), "**Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler**", 20. Yüzyıl Türk Roman Sempozyumunda Sunulan Bildiri (19-21 Nisan 2000, Marmara Üniversitesi-İstanbul).
- KORKMAZ, Ramazan (2000-b), "**Fenomenolojik Açından Tepegöz Yorumu**", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- KUNDERA, Milan (1989), **Roman Sanatı** (Çev. İsmail Yerguz), Afa Yayınları, İstanbul.
- MARCUSE, Herbert (1990), **Tek Boyutlu İnsan**, İdea Yayınları, İstanbul.
- ONG, Walter J, (1995), **Sözlü ve Yazılı Kültür/ Sözüün Teknolojileşmesi** (Çev. Serna Postacıoğlu Banon) Metis Yayınları, İstanbul.
- ÖGEL, Bahaeddin (1989), **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- MENGÜŞOĞLU, Takiyettin (1979), **İnsan ve Hayvan Dünya ve Çevre**, İstanbul Üniv. Edb. Fak Yayınları, İstanbul.
- RAMAZANOĞLU, Mahmud Sami (1984), **Hazretî Yusuf Aleyhisselam**, Erkam Yayınları, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Saim (1998), **Dede Korkut Kitabı I-II**, Selün Yayınları, Konya.
- SAYDAM, M, Bilgin (1997), **Deli Dumrul Bilinci**, Metis Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Mehmet (1989), **Roman Sanatı ve Romanın Unsurları**, Selçuk Üniv. Edb. Fak. Yayınları, Konya.
- YAVUZ, Hilmi (1987), **Yazın Üzerine**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

A SURVEY OF PERSONS IN DEDE KORKUT STORIES FROM THE POINT OF THE STRUCTURES OF CHARACTERS

Research Assis. Ülkü ELİUZ

Fırat University, Faculty of Science and Arts

ABSTRACT

The book Dede Korkut is a complete narration which reflects the thoughts and values giving directions to the Turkish history. While twelve stories in the book describe universal side of human being, Turkish people are described in a circled time and a cultural line. It is the first and most important chain of Turkish novel tradition reflecting honour, virtue, moral, preferences, curiosity, beliefs, weak sides, mind, values, Tradition of Turkish nation. Dede Korkut stories are the projections of social values with deep systems in its background.

Key Words:

Dede Korkut Stories, Turkish, Character, Type, Power,
Name, Change, Existence

ИССЛЕДОВАНИЕ ПЕРСОНАЖЕЙ РАССКАЗОВ «КОРКУТ АТА» В ПЛАНЕ ИХ ХАРАКТЕРОВ

Ассистент-иссл. Улькю ЭЛИУЗ
Университет Фырат
Факультет естественных и гуманитарных наук

РЕЗЮМЕ

Книга «Коркут Ата» является единым целым повествований, отображающих сокровищницу мыслей и ценностей, определяющих ход тюркской истории. В то время как двенадцать повествований в произведении выступают в роли зеркала на человеческое бытие во вселенной, тюрки описываются в вихре времени и культурного пространства. Произведение является точным отражением общества, из которого оно вышло. Произведение является первым и самым важным звеном традиции турецкого романа, которое выявляет такие особенности тюрков, как честь, достоинство, моральные ценности, вкусы, интересы, верования, мастерство, слабые стороны, логика, мировоззрение, ценности, традиции, обычаи и т.д. Повествование «Коркут Ата» является обогащенной, развитой проекцией ценностей.

Ключевые слова:

Книга «Коркут Ата», Тюрк, Образ, Персонаж, Сила, Изменение, Существование